

بررسی تأثیر کیفیت زندگی دانشگاهی در دوران پاندمی بر آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌های استان گلستان از منظر روان‌شناختی

فاطمه بابازاده^۱، فرشیده ضامنی^۲، کیومرث خطیرپاشا^۳

۱. دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

۲. دانشیار گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

۳. استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: f_zameni@yahoo.com

چکیده

هدف از این پژوهش، تبیین مدل تأثیر کیفیت زندگی دانشگاهی در دوران پاندمی کووید-۱۹ بر آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان در دانشگاه‌های استان گلستان است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی و به روش توصیفی-پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری شامل ۲۸۷۱۶ دانشجو از دانشگاه‌های فرهنگیان، آزاد اسلامی و علوم پزشکی بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، ۳۷۹ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه کیفیت زندگی دانشگاهی (۶۰ گویه)، پرسشنامه آزادی آکادمیک (۲۰ گویه) و پرسشنامه مسئولیت‌پذیری اجتماعی (۲۰ گویه) بود. پایایی و روایی ابزارها از طریق آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و تحلیل عاملی تأییدی تأیید شد. داده‌ها با نرم‌افزارهای SPSS۲۱ و PLS۳.۳ تحلیل گردید. نتایج مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان داد که کیفیت زندگی دانشگاهی اثر مثبت و معناداری بر هر دو متغیر آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی دارد. ضریب مسیر بین کیفیت زندگی دانشگاهی و آزادی آکادمیک ($\beta=0.524$, $R^2=0.275$) و بین کیفیت زندگی دانشگاهی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ($\beta=0.281$, $R^2=0.079$) به‌دست آمد. همچنین مشخص شد که بعد فردی (سلامت روانی و جسمانی) بیشترین اثر را بر کیفیت زندگی دانشگاهی دارد ($\beta=0.700$) و پس از آن ابعاد آموزشی و اجتماعی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. نتایج حاکی از آن است که بهبود کیفیت زندگی دانشگاهی به‌ویژه از طریق ارتقای سلامت روان، احساس تعلق و رضایت آموزشی، موجب تقویت آزادی آکادمیک دانشجویان می‌شود، در حالی که تأثیر آن بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبتاً محدودتر است. پژوهش نشان داد که کیفیت زندگی دانشگاهی عامل تعیین‌کننده در ارتقای آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. در دوران پاندمی، بهبود سلامت روانی، افزایش حمایت اجتماعی و ارتقای تعاملات انسانی در محیط دانشگاهی می‌تواند نقش مؤثری در حفظ آزادی علمی و گسترش حس مسئولیت اجتماعی داشته باشد. دانشگاه‌ها باید از طریق برنامه‌های حمایتی، خدمات مشاوره‌ای و بازطراحی محیط یادگیری، زمینه بهزیستی روانی و خودکارآمدی دانشجویان را فراهم آورند تا بدین وسیله فضای آزادی علمی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی تقویت شود.

کلیدواژه‌گان: کیفیت زندگی دانشگاهی، آزادی آکادمیک، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، پاندمی، سلامت روان.

تاریخ ارسال: ۱۴ بهمن ۱۴۰۲

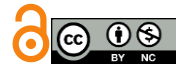
تاریخ بازنگری: ۲۳ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۳۰ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ چاپ: ۲۵ خرداد ۱۴۰۳

How to cite: Babazadeh, F., Zameni, F., & Khatir Pasha, K. (2024). Investigating the Impact of University Quality of Life during the Pandemic on Academic Freedom and Social Responsibility in Universities of Golestan Province: A Psychological Perspective. *Training, Education, and Sustainable Development*, 2(1), 1-15.

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Investigating the Impact of University Quality of Life during the Pandemic on Academic Freedom and Social Responsibility in Universities of Golestan Province: A Psychological Perspective

Fatemeh Babazadeh¹, Farshede Zameni^{2*}, Kiomars Khatir Pasha³

1. PhD Student in Higher Education Management, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

2. Associate Professor, Department of Educational Management, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

3. Assistant Professor, Department of Educational Management, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran

*Corresponding Author's Email: f_zameni@yahoo.com

Abstract

The study aimed to model the impact of university quality of life during the COVID-19 pandemic on students' academic freedom and social responsibility in universities of Golestan Province. This applied research employed a descriptive-survey design. The statistical population consisted of 28,716 students from Farhangian University, Islamic Azad University, and the University of Medical Sciences. Using stratified random sampling, 379 students were selected. Data were gathered through standardized questionnaires: University Quality of Life (60 items), Academic Freedom (20 items), and Social Responsibility (20 items). Validity and reliability were confirmed through Cronbach's alpha, composite reliability, and confirmatory factor analysis. Data analysis was conducted using SPSS21 and PLS3.3 software. The results of structural equation modeling indicated a significant positive effect of university quality of life on both academic freedom and social responsibility. The path coefficient between university quality of life and academic freedom was $\beta=0.524$ ($R^2=0.275$), while the coefficient for social responsibility was $\beta=0.281$ ($R^2=0.079$). Among the dimensions of university quality of life, the individual dimension—comprising physical and mental health—had the strongest impact ($\beta=0.700$), followed by educational and social dimensions. Students with higher perceived university life quality demonstrated greater academic autonomy and confidence, although the effect on social responsibility was relatively weaker. University quality of life plays a crucial role in enhancing both academic freedom and social responsibility. During the pandemic, improving psychological well-being, strengthening social support, and enriching educational experiences significantly contributed to sustaining academic independence and social engagement. Universities should prioritize mental health programs, supportive environments, and balanced online-offline learning systems to promote academic vitality and responsible citizenship among students.

Keywords: *University Quality of Life; Academic Freedom; Social Responsibility; Pandemic; Psychological Well-being.*

Submit Date: 03 February 2024

Revise Date: 12 May 2024

Accept Date: 20 May 2024

Publish Date: 13 June 2024

در دهه‌های اخیر، مفهوم «کیفیت زندگی دانشگاهی» به عنوان یکی از شاخص‌های بنیادین ارزیابی تجربه تحصیلی و زیست دانشگاهی دانشجویان مورد توجه پژوهشگران علوم تربیتی، روان‌شناسی و مدیریت آموزشی قرار گرفته است. کیفیت زندگی دانشگاهی نه تنها بازتابی از رضایتمندی تحصیلی و رفاهی دانشجویان است، بلکه به عنوان سازه‌ای چندبعدی شامل ابعاد آموزشی، پژوهشی، اجتماعی و روان‌شناختی تلقی می‌شود که می‌تواند به طور مستقیم بر عملکرد تحصیلی، سلامت روان و احساس تعلق به دانشگاه تأثیر بگذارد (Fallahi, 2013). با تغییر رویکرد دانشگاه‌ها از نهادهای صرفاً آموزشی به سازمان‌های چندوظیفه‌ای، که نقش اجتماعی و فرهنگی نیز دارند، توجه به کیفیت زندگی دانشجویان بیش از پیش اهمیت یافته است (Pedro et al., 2020).

پاندمی کووید-۱۹ به عنوان بحرانی جهانی، شرایط زیست دانشگاهی را به طور بنیادین دگرگون ساخت و سبب شد کیفیت زندگی دانشجویان در ابعاد مختلف با چالش مواجه گردد. آموزش مجازی، فاصله‌گذاری اجتماعی و تغییر در سبک زندگی آکادمیک موجب افزایش احساس انزوا، اضطراب و نارضایتی از یادگیری شد (Al-Kumaim et al., 2021). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که این تغییرات نه تنها بر جنبه‌های آموزشی بلکه بر ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی و عاطفی کیفیت زندگی دانشجویان تأثیرگذار بوده است (Islam & Alharthi, 2022). مطالعه‌ای در فیلیپین نشان داد که دانشجویانی که در دوران پاندمی از حمایت اجتماعی و تعاملات آنلاین مؤثر برخوردار بودند، کیفیت زندگی و سلامت روان بالاتری داشتند (Cleofas, 2020). بنابراین، مفهوم کیفیت زندگی دانشگاهی در دوران بحران به یک متغیر کلیدی برای درک تاب‌آوری تحصیلی و روانی تبدیل شد (Cahuas et al., 2023).

از دیدگاه روان‌شناختی، کیفیت زندگی دانشگاهی ترکیبی از شاخص‌های ذهنی و عینی است که شامل ادراک فرد از سلامت روان، روابط اجتماعی، دسترسی به منابع آموزشی، فرصت‌های یادگیری و احساس امنیت در محیط دانشگاه می‌شود (Tavakoly Sany et al., 2021). در این چارچوب، کیفیت زندگی دانشگاهی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در تقویت انگیزش تحصیلی، خودکارآمدی و سازگاری اجتماعی دانشجویان ایفا کند (Jafarzadeh Dizaji et al., 2021). یافته‌های اخیر حاکی از آن است که مؤلفه‌های سلامت روان، حمایت اجتماعی و رضایتمندی از آموزش بیشترین سهم را در پیش‌بینی کیفیت زندگی دانشجویان دارند (Shakiba et al., 2021). در شرایط همه‌گیری، زمانی که ارتباطات انسانی محدود و تعاملات حضوری حذف می‌شوند، حفظ کیفیت زندگی دانشگاهی وابسته به عوامل جدیدی چون ساختار آموزش دیجیتال، انعطاف‌پذیری در یادگیری و حمایت روانی مؤسسات آموزشی است (Dayrit et al., 2022).

در ادبیات آموزش عالی، آزادی آکادمیک به عنوان یکی از ارکان اصلی حیات علمی دانشگاه‌ها مطرح است. آزادی آکادمیک به معنای حق استادان و دانشجویان برای تحقیق، تدریس، یادگیری و بیان آزادانه اندیشه‌ها بدون ترس از سرزنش یا محدودیت است (Douglas, 2021). این آزادی، شرط لازم برای شکوفایی خلاقیت علمی و تولید دانش جدید است و ریشه در سنت دانشگاهی قرن نوزدهم آلمان دارد (Vähäsantanen et al., 2020). از منظر روان‌شناختی، آزادی آکادمیک بستری برای تحقق نیازهای درونی خودمختاری، شایستگی و ارتباط اجتماعی فراهم می‌سازد (Jackson, 2021). در این زمینه، پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که وجود امنیت روانی، اعتماد سازمانی و کاهش فشارهای بیرونی از سوی مدیریت دانشگاه، آزادی علمی را تقویت می‌کند (Da Silva, 2021).

در ایران نیز بررسی‌های کیفی بیانگر آن است که محدودیت‌های ساختاری، فشارهای نهادی و نبود سازوکارهای حمایتی از موانع تحقق آزادی آکادمیک محسوب می‌شوند (Mohammadzadeh et al., 2021). مطالعه‌ای در دانشگاه‌های ایران نشان داد که آزادی در آموزش و پژوهش، استقلال دانشگاه و آزادی بیان علمی از ابعاد کلیدی آزادی آکادمیک هستند که تحت تأثیر فضای فرهنگی و سیاست‌گذاری آموزشی قرار دارند (Kharasand et al., 2022). به علاوه، شکاف میان استقلال آکادمیک و انتظارات مدیریتی از چالش‌های اصلی نهاد علم در کشور است (Aghatabar Roodbari et al., 2017).

از سوی دیگر، مفهوم «مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاهی» به عنوان مکمل آزادی آکادمیک مطرح است و بر تعهد دانشگاه‌ها در قبال جامعه، عدالت اجتماعی و توسعه پایدار تأکید دارد (Habibi et al., 2016). مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها شامل فعالیت‌هایی است که فراتر از مأموریت آموزشی، به ارتقای رفاه جامعه و پاسخ‌گویی به نیازهای اخلاقی و زیست‌محیطی می‌پردازد (Shafaei Yamchelou et al., 2016). این مسئولیت، نه تنها بر رفتار سازمانی بلکه بر نگرش و کنش فردی اعضای هیأت علمی و دانشجویان اثرگذار است (Eghdampour et al., 2019). یافته‌ها نشان داده‌اند که دانشگاه‌هایی که در آموزش اخلاق حرفه‌ای، همدلی و نوع‌دوستی سرمایه‌گذاری کرده‌اند، سطوح بالاتری از مسئولیت اجتماعی را در بین دانشجویان خود تجربه کرده‌اند (Najafzadeh Ojghaz et al., 2021).

در عرصه بین‌المللی، پیوند میان مسئولیت اجتماعی و کیفیت زندگی به طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است. مطالعات نشان داده‌اند که احساس همبستگی عاطفی و مسئولیت اجتماعی نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی و انسجام اجتماعی دارد (Su et al., 2023). در محیط دانشگاهی نیز روش‌های نوین آموزش مسئولیت اجتماعی از طریق یادگیری مبتنی بر تجربه و مشارکت در پروژه‌های اجتماعی در حال گسترش است (Castilla-Polo et al., 2022). افزون بر این، تأکید بر مسئولیت زیست‌محیطی و رفتار اخلاقی در آموزش عالی به‌عنوان راهبردی برای پایداری و توسعه جهانی مطرح شده است (Bárcena-Ruiz & Sagasta, 2022).

نقش فرهنگ سازمانی و درک فرهنگی نیز در تبیین رفتارهای مسئولانه اجتماعی غیرقابل انکار است. در این زمینه، پژوهش‌های تطبیقی میان کشورها نشان داده‌اند که تفسیر فرهنگی از مفهوم مسئولیت اجتماعی و آزادی آکادمیک می‌تواند بر شیوه اجرای آن‌ها اثرگذار باشد (Ivanova, 2022). به عنوان مثال، تفاوت میان فرهنگ‌های فردگرای غربی و فرهنگ‌های جمع‌گرای آسیایی در نحوه مشارکت دانشگاهیان در فعالیت‌های اجتماعی مشهود است.

پژوهش‌های متعددی در خصوص کیفیت زندگی دانشگاهی در ایران انجام شده است. مرتضایی و همکاران با تمرکز بر ابعاد تسهیلات آموزشی و پژوهشی، مدلی از کیفیت زندگی دانشگاهی ارائه کردند که نشان داد رضایتمندی از خدمات آموزشی و رفاهی بیشترین نقش را در بهبود احساس تعلق و سلامت روانی دانشجویان دارد (Mortezaei et al., 2020, 2022). همچنین، نتایج پژوهش شکبیا و همکاران در دوران کرونا حاکی از آن بود که حیطه آموزش و تعاملات انسانی بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان دارد (Shakiba et al., 2021). این یافته‌ها تأکید می‌کنند که آموزش عالی، به‌ویژه در شرایط بحرانی، باید بر ابعاد روانی و اجتماعی زیست دانشجویان تمرکز نماید. در کنار این مطالعات، پژوهش‌های بین‌المللی نیز به تأثیر عوامل اجتماعی-فرهنگی بر سلامت و کیفیت زندگی دانشجویان پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که حمایت اجتماعی و درک فرهنگی از عوامل کلیدی در بهبود عملکرد تحصیلی و سلامت روان هستند (Vakkai et al., 2020). در همین راستا، پژوهش‌هایی نشان می‌دهند که اعتیاد به تلفن همراه و فشار روانی ناشی از فناوری‌های دیجیتال در دوران آموزش مجازی، کیفیت زندگی دانشجویان را کاهش داده است (Miri et al., 2020). با این حال، وجود سیاست‌های حمایتی و مشاوره‌ای می‌تواند اثرات منفی استرس را کاهش دهد و بر تاب‌آوری روانی بیفزاید (Davranovna et al., 2022).

در سطح مفهومی، رابطه میان کیفیت زندگی دانشگاهی و آزادی آکادمیک می‌تواند از طریق مکانیزم‌های روان‌شناختی همچون احساس امنیت، خودمختاری و اعتماد سازمانی توضیح داده شود. هنگامی که دانشجویان احساس می‌کنند محیط آموزشی از نظر عاطفی و اجتماعی حمایتگر است، احتمال بیشتری دارد که در پژوهش و بیان دیدگاه‌های علمی آزادانه مشارکت کنند (Vähäsantanen et al., 2020). این یافته با دیدگاه‌های دا سیلوا هم‌خوان است که تأکید دارد آزادی علمی در گرو اعتماد و شفافیت در روابط دانشگاهی است (Da Silva, 2021). همچنین، پژوهش داگلاس بر ضرورت هم‌زیستی آزادی علمی و مسئولیت اجتماعی برای حفظ مشروعیت اخلاقی دانشگاه‌ها تأکید می‌کند (Douglas, 2021).

از منظر سیاست‌گذاری آموزشی، توجه به ترکیب این سه سازه—کیفیت زندگی دانشگاهی، آزادی آکادمیک و مسئولیت اجتماعی—می‌تواند چارچوبی جامع برای توسعه انسانی در آموزش عالی فراهم کند. یافته‌های اخیر نشان داده‌اند که کیفیت زندگی مطلوب دانشگاهی به افزایش

احساس عاملیت حرفه‌ای و آزادی علمی منجر می‌شود (Vähäsantanen et al., 2020) و این امر در نهایت بستر شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری اجتماعی را مهیا می‌سازد (Badaghi et al., 2020). بر اساس دیدگاه پدرو و همکاران، کیفیت زندگی تحصیلی رابطه مستقیمی با توسعه منطقه‌ای و پیشرفت اقتصادی دارد، که نشانگر اثرات کلان این متغیر بر جامعه است (Pedro et al., 2020). در ایران، نظام آموزش عالی در مسیر تحقق آزادی آکادمیک و مسئولیت اجتماعی با چالش‌های ساختاری، فرهنگی و مدیریتی متعددی روبه‌روست. گسترش کمی دانشگاه‌ها بدون توسعه کیفی متناسب، کمبود منابع مالی، فشارهای بوروکراتیک و ضعف در نظام حمایت روانی از مهم‌ترین موانع ارتقای کیفیت زندگی دانشگاهی محسوب می‌شوند (Fallahi, 2013). به علاوه، ضعف در نهادینه‌سازی ارزش‌های مسئولیت اجتماعی و محدودیت در گفت‌وگوی علمی آزاد، زمینه کاهش مشارکت و رضایتمندی دانشجویان را فراهم آورده است (Eghdampour et al., 2019).

از سوی دیگر، پژوهش‌های جدید نشان داده‌اند که مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها می‌تواند از طریق آموزش مشارکتی و روش‌های یادگیری فعال ارتقا یابد (Castilla-Polo et al., 2022). بدین معنا که دانشگاه‌ها باید ضمن حفظ استقلال علمی، مأموریت‌های اجتماعی خود را نیز در قالب برنامه‌های کاربردی مانند خدمات اجتماعی، نوآوری اجتماعی و توسعه پایدار دنبال کنند (Habibi et al., 2016). این رویکرد با الگوی «دانشگاه پاسخگو» هم‌سو است که در آن دانشگاه به عنوان نهادی اجتماعی نقش تسهیلگر توسعه فرهنگی و اخلاقی جامعه را ایفا می‌کند. در مجموع، مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که ارتباط بین کیفیت زندگی دانشگاهی، آزادی آکادمیک و مسئولیت اجتماعی از جنبه‌های روان‌شناختی، فرهنگی و نهادی قابل تبیین است. از یک سو، کیفیت زندگی مطلوب موجب افزایش احساس امنیت روانی، خودکارآمدی و تعلق سازمانی می‌شود و از سوی دیگر، آزادی علمی امکان بروز خلاقیت و تفکر انتقادی را فراهم می‌آورد. این دو عامل در کنار هم، بستر لازم برای شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشجویان را ایجاد می‌کنند (Cahuas et al., 2023; Su et al., 2023). هدف از پژوهش حاضر، تبیین مدل تأثیر کیفیت زندگی دانشگاهی در دوران پاندمی بر آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌های استان گلستان از منظر روان‌شناختی است.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر مطالعه کمی با هدف اعتبارسنجی و تعمیم‌پذیری یافته‌ها با بهره‌گیری از روش توصیفی از نوع پیمایشی اجرا گردید. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجویان دانشگاه‌های استان گلستان (شامل دانشگاه فرهنگیان، آزاد اسلامی و علوم پزشکی) به تعداد ۲۸,۷۱۶ نفر تشکیل می‌دهند. در بخش نمونه‌گیری با بهره‌گیری از فرمول کوکران در سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای اندازه‌گیری ۵ درصد، تعداد ۳۷۹ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین و با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم جامعه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش سه پرسشنامه استاندارد شامل پرسشنامه محقق‌ساخت کیفیت زندگی دانشگاهی مشتمل بر ۶۰ گویه در قالب ۳ بعد و ۷ مولفه، پرسشنامه استاندارد آزادی آکادمیک محمدزاده و همکاران (۱۴۰۰) مشتمل بر ۲۰ گویه و پرسشنامه استاندارد مسئولیت‌پذیری اجتماعی کارول (۱۹۹۱) مشتمل بر ۲۰ گویه به کار گرفته شد. اعتبار و پایایی ابزار پژوهش از طریق روش‌های متعددی مورد تأیید قرار گرفت. در بخش کیفی، روایی از طریق بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان، بررسی توسط متخصصان و توجه به تجارب محقق تأمین گردید. در بخش کمی، روایی صوری و محتوایی با نظرخواهی از ۱۵ تن از متخصصان حوزه موضوعی، روایی سازه از طریق تحلیل عاملی تأییدی و محاسبه شاخص‌های برازش، پایایی از طریق آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی مورد سنجش قرار گرفت. مقادیر به دست آمده برای شاخص AVE بزرگتر از ۰.۵ و برای پایایی ترکیبی بزرگتر از ۰.۷ حاکی از اعتبار و پایایی مطلوب ابزار پژوهش بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (شامل فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی شامل آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و مدل‌سازی معادلات ساختاری با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای SPSS21 و PLS استفاده شد. قلمرو پژوهش حاضر از سه بعد مورد توجه قرار گرفت: قلمرو موضوعی شامل مطالعه کیفیت زندگی دانشگاهی،

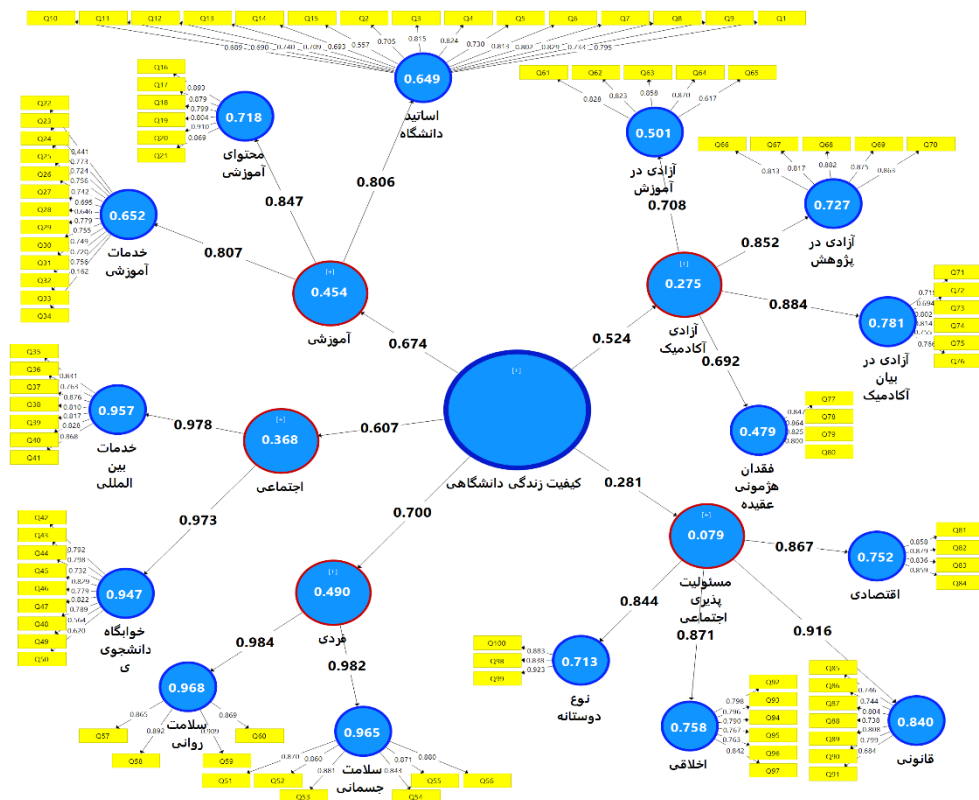
آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی؛ قلمرو مکانی محدود به دانشگاه‌های استان گلستان؛ و قلمرو زمانی شامل سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ می‌باشد. مقادیر آلفای کرونباخ برای کلیه سازه‌های انعکاسی، اعم از متغیرهای مکنون سطح اول (مانند آزادی در پژوهش و سلامت روانی) و سطح دوم (کیفیت زندگی دانشگاهی، آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی)، در بازه ۰.۸۵۵ تا ۰.۹۴۲ قرار دارد که فراتر از حد استاندارد ۰.۷ بوده و دال بر همسانی درونی بسیار مطلوب گویه‌های هر سازه است. به موازات آن، شاخص پایایی ترکیبی نیز که از ثبات و قابلیت اطمینان بالاتر در مدل‌سازی معادلات ساختاری برخوردار است، برای تمامی سازه‌ها مقادیری بین ۰.۸۹۱ تا ۱.۰۰۰ را ثبت کرده که همگی بالاتر از مقدار توصیه‌شده ۰.۷ هستند و پایایی مدل را به‌طور قاطعانه‌ای تأیید می‌کنند. در بخش روایی همگرا، که با شاخص واریانس استخراج‌شده میانگین سنجیده می‌شود، مقادیر AVE برای اغلب سازه‌ها همچون «اقتصادی» (۰.۷۳۶)، «سلامت روانی» (۰.۷۸۲)، «محتوای آموزشی» (۰.۷۴۰) و «نوع دوستانه» (۰.۷۷۸) به‌وضوح از آستانه معیار ۰.۵ فراتر رفته است. در موارد معدودی مانند «اخلاقی» (۰.۶۲۹) و «اساتید دانشگاه» (۰.۵۵۵)، اگرچه مقدار AVE اندکی کمتر از ۰.۵ است، اما با استناد به قاعده «پایایی ترکیبی بالاتر از ۰.۶ به‌عنوان جبران‌کننده» و با توجه به اینکه CR این سازه‌ها به‌ترتیب ۰.۹۱۰ و ۰.۹۴۹ است، روایی همگرا کفایت می‌یابد. این مجموعه شواهد کمی به‌طور جامع تأیید می‌کند که ابزار پژوهش از پایایی و روایی لازم برخوردار بوده و می‌تواند مبنای مناسبی برای سنجش متغیرهای پیچیده و ابعاد چندگانه آنها در این مطالعه فراهم آورد.

یافته‌ها

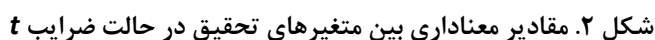
در این بخش، نتایج حاصل از مدل‌یابی معادلات ساختاری پژوهش ارائه می‌شود. هدف از این تحلیل، بررسی روابط علی میان «کیفیت زندگی دانشگاهی»، «آزادی آکادمیک» و «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» در دوران پاندمی کرونا در دانشگاه‌های استان گلستان است. این مدل با در نظر گرفتن ابعاد روان‌شناختی، آموزشی، اجتماعی و فردی، تلاش دارد سازوکار اثرگذاری کیفیت زندگی دانشگاهی بر نگرش‌ها و کنش‌های آکادمیک و اجتماعی اعضای دانشگاه را تبیین کند. شاخص‌های برازش مدل نشان‌دهنده انطباق مطلوب داده‌ها با ساختار نظری پژوهش هستند و مقادیر R^2 برای متغیرهای درون‌زا نیز از سطح تبیین قابل‌قبولی برخوردارند.

بر اساس نتایج حاصل از مدل معادلات ساختاری، متغیر «کیفیت زندگی دانشگاهی در دوران پاندمی» تأثیر مثبت و معناداری بر هر دو متغیر وابسته «آزادی آکادمیک» و «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» دارد؛ با این تفاوت که شدت اثرگذاری آن بر آزادی آکادمیک به‌مراتب بیشتر است. ضریب مسیر بین کیفیت زندگی دانشگاهی و آزادی آکادمیک برابر با ۰.۵۲۴ و مقدار R^2 برابر ۰.۲۷۵ به‌دست آمده است، که بیانگر تبیین حدود ۲۷.۵ درصد از واریانس آزادی آکادمیک توسط کیفیت زندگی دانشگاهی است. در مقابل، ضریب مسیر بین کیفیت زندگی دانشگاهی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ۰.۲۸۱ و مقدار R^2 برابر ۰.۰۷۹ به‌دست می‌باشد، که نشان‌دهنده تأثیر مثبت اما ضعیف‌تر این متغیر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که دانشجویانی که در دوران پاندمی از کیفیت مطلوب‌تری در زندگی دانشگاهی (از منظر آموزشی، اجتماعی و فردی) برخوردار بوده‌اند، در زمینه آزادی در آموزش، پژوهش و بیان آکادمیک احساس توانمندی و اعتماد به نفس بیشتری داشته‌اند؛ اما این کیفیت زندگی تأثیر نسبتاً محدودی بر گرایش آنان به مشارکت اجتماعی و رفتارهای مسئولانه داشته است. از منظر روان‌شناختی، این یافته بیانگر آن است که احساس رضایت از محیط دانشگاه، حمایت روانی از سوی اساتید و همکلاسی‌ها، و تجربه امنیت و آرامش روانی، زمینه‌ساز افزایش حس خودکارآمدی و آزادی ذهنی دانشجویان می‌شود. در دوران پاندمی که اضطراب، انزوا و عدم قطعیت به‌شدت افزایش یافته بود، برخورداری از کیفیت زندگی دانشگاهی مطلوب به دانشجویان کمک کرده تا احساس کنترل، آزادی و توانایی ابراز نظر علمی خود را حفظ کنند. در مقابل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیش از آن که از رضایت محیطی تأثیر بپذیرد، به مؤلفه‌های درونی‌تر همچون ارزش‌های اخلاقی، نگرش‌های اجتماعی و احساس همدلی وابسته است؛ از این‌رو اثر کیفیت زندگی دانشگاهی بر این متغیر، هرچند مثبت، اما محدود بوده است. تحلیل ضرایب مسیر در مدل نشان می‌دهد که کیفیت زندگی دانشگاهی خود از چند بُعد اساسی شکل می‌گیرد

که شامل ابعاد آموزشی، اجتماعی و فردی است. بیشترین تأثیر بر کیفیت زندگی دانشگاهی مربوط به بُعد فردی (سلامت جسمانی، سلامت روانی) با ضریب مسیر ۰.۷۰۰ و پس از آن بعد آموزشی با ضریب ۰.۶۷۴ است. به بیان دیگر، احساس سلامت جسمی و روانی، و همچنین رضایت از خدمات آموزشی، بیشترین سهم را در ایجاد کیفیت مطلوب زندگی دانشگاهی در میان دانشجویان در دوران کرونا داشته است. از منظر روان‌شناختی، این یافته بسیار معنادار است. سلامت روان و جسم در شرایط پاندمی نقش تعیین‌کننده‌ای در درک افراد از محیط زندگی و تحصیلی دارد. اضطراب‌های ناشی از بیماری، محدودیت‌های اجتماعی و آموزش مجازی می‌توانند به‌طور مستقیم بر احساس رضایت، تعلق و انگیزش تحصیلی دانشجویان تأثیر بگذارند. در چنین شرایطی، اگر دانشگاه بتواند حمایت عاطفی، خدمات مشاوره‌ای، و امکانات آموزشی قابل اعتماد فراهم آورد، دانشجویان احساس امنیت روانی بیشتری کرده و این احساس امنیت زمینه‌ساز بروز آزادی‌اندیشه و رفتارهای سازنده می‌شود. بعد از مؤلفه‌های فردی و آموزشی، بعد اجتماعی با ضریب مسیر ۰.۶۰۷ نقش مهمی در تبیین کیفیت زندگی دانشگاهی دارد. ارتباطات دوستانه، تعامل مثبت با همکلاسی‌ها و احساس تعلق به گروه‌های دانشگاهی، از منظر روان‌شناختی منبعی برای حمایت عاطفی و کاهش احساس تنهایی هستند. چنین احساس تعلقی، به‌ویژه در شرایط قرنطینه و آموزش آنلاین، به تقویت انگیزش تحصیلی و احساس ارزشمندی دانشجو کمک می‌کند. به‌طور کلی، نتایج پژوهش حاضر از دیدگاه روان‌شناختی تأکید می‌کند که کیفیت زندگی دانشگاهی به‌ویژه از طریق ارتقای سلامت روان، احساس تعلق و رضایت آموزشی، می‌تواند زمینه‌ساز افزایش آزادی آکادمیک در میان دانشجویان باشد. هرچه دانشجویان احساس آرامش، حمایت و رضایت بیشتری از زندگی دانشگاهی خود داشته باشند، احتمال بیشتری دارد که در فضای علمی با جسارت فکری، نوآوری و انتقاد سازنده مشارکت کنند. در مقابل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، که بیشتر ریشه در باورهای اخلاقی و اجتماعی دارد، در این مدل تأثیرپذیری کمتری از کیفیت زندگی دانشگاهی نشان داده است. این یافته می‌تواند به سیاست‌گذاران آموزشی و مدیران دانشگاهی یادآور شود که برای تقویت رفتارهای مسئولانه اجتماعی، علاوه بر بهبود کیفیت زندگی دانشگاهی، باید برنامه‌هایی در جهت ارتقای ارزش‌های اخلاقی، آموزش همدلی، و تقویت مشارکت اجتماعی دانشجویان طراحی شود.

شکل ۱. مقادیر ضرایب مسیر بین متغیرهای تحقیق در حالت تخمین ضرایب مسیر

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که کیفیت زندگی دانشگاهی در دوران پاندمی کووید-۱۹ تأثیر مثبت و معناداری بر آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان دارد. یافته‌ها بیانگر آن بود که ابعاد مختلف کیفیت زندگی دانشگاهی شامل مؤلفه‌های آموزشی، اجتماعی و فردی، هر یک نقش ویژه‌ای در شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارهای دانشگاهی دارند، اما بعد فردی که شامل سلامت روانی و جسمانی است، بیشترین تأثیر را بر متغیرهای وابسته ایفا کرده است. این یافته از دیدگاه روان‌شناختی نشان می‌دهد که احساس سلامت، امنیت روانی و رضایت‌مندی از محیط آموزشی، بنیان اصلی تحقق آزادی علمی و کنش‌های مسئولانه اجتماعی است. در واقع، کیفیت زندگی مطلوب دانشگاهی موجب می‌شود دانشجویان در فرایند آموزش و پژوهش احساس اختیار، اعتماد به نفس و کارآمدی بیشتری داشته باشند و این احساس در نهایت به بروز رفتارهای خلاقانه و اخلاقی در بستر آکادمیک منتهی شود (Cahuas et al., 2023; Su et al., 2023).

این نتایج با پژوهش‌های متعددی هم‌راستا است که کیفیت زندگی دانشجویان را به عنوان متغیری چندوجهی در نظر گرفته‌اند. در پژوهش مرتضایی و همکاران مشخص شد که ابعاد تسهیلات آموزشی، پژوهشی و رفاهی نقش معناداری در رضایتمندی و احساس تعلق دانشجویان دارند و مستقیماً بر بهزیستی روانی اثرگذارند (Mortezaei et al., 2020, 2022). در همین راستا، شکیبا و همکاران در بررسی کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی در دوران کرونا دریافتند که بالاترین میزان رضایتمندی مربوط به بعد آموزشی و پایین‌ترین میزان مربوط به خدمات رفاهی بوده است (Shakiba et al., 2021). این یافته‌ها مؤید آن است که در شرایط بحرانی، کیفیت آموزش و تعامل انسانی نقش حیاتی در حفظ انگیزش و سلامت روانی دارد. از سوی دیگر، مطالعه توکولی ثانی و همکاران نشان داد که متغیرهای مرتبط با سلامت روانی و احساس حمایت اجتماعی، بیشترین اثر را بر کیفیت زندگی دانشجویان دارند (Tavakoly Sany et al., 2021). بنابراین، می‌توان گفت که نتایج این پژوهش با شواهد پیشین همسو است و تأکید دارد که کیفیت زندگی مطلوب دانشگاهی بستری برای ارتقای سلامت روانی، حس تعلق و انگیزش علمی فراهم می‌کند.

یافته‌ها همچنین نشان داد که آزادی آکادمیک به طور معناداری تحت تأثیر کیفیت زندگی دانشگاهی قرار دارد. دانشجویانی که در دوران پاندمی از کیفیت زندگی بالاتری برخوردار بوده‌اند، در زمینه آزادی بیان، استقلال فکری و جسارت علمی احساس توانمندی بیشتری داشته‌اند. این نتیجه با دیدگاه جکسون مطابقت دارد که آزادی آکادمیک دانشجویان را لازمی شکل‌گیری عاملیت علمی و هویت دانشگاهی می‌داند (Jackson, 2021). از منظر نظری، این یافته را می‌توان در چارچوب نظریه «عاملیت حرفه‌ای» تحلیل کرد که بر رابطه متقابل میان آزادی علمی و سلامت روانی تأکید دارد (Vähäsantanen et al., 2020). زمانی که دانشجویان احساس کنند دانشگاه فضای امن و حمایتی برای ابراز نظر، نقد علمی و پژوهش خلاقانه فراهم کرده است، حس خودمختاری و اعتماد به نفس آنان افزایش می‌یابد و این امر به بهبود عملکرد علمی و گسترش آزادی فکری منجر می‌شود (Da Silva, 2021).

در شرایط بحران جهانی کرونا، دانشگاه‌ها به ناچار به محیط‌های آموزش مجازی روی آوردند. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که این تغییر، چنانچه با حمایت روانی و آموزشی همراه باشد، می‌تواند از افت آزادی علمی جلوگیری کند. پژوهش‌ال کومائیم و همکاران در مالزی نیز نشان داد که کیفیت زیرساخت دیجیتال و تعامل مؤثر در کلاس‌های آنلاین عامل مهمی در حفظ رضایتمندی و آزادی علمی است (Al-Kumaim et al., 2021). از منظر روان‌شناختی، احساس عدالت آموزشی و شفافیت ارتباطی میان استاد و دانشجو نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری آزادی علمی دارد. همان‌گونه که محمدزاده و همکاران در پژوهش خود بر لزوم وجود استقلال دانشگاه و فقدان سلطه فکری به عنوان پیش‌شرط آزادی آکادمیک تأکید کرده‌اند (Mohammadzadeh et al., 2021). در سطح جهانی نیز کینزل‌باخ و همکاران در مطالعه‌ای مقایسه‌ای خاطرنشان کردند که آزادی آکادمیک در کشورهایی با حمایت سازمانی قوی و سیاست‌های شفاف علمی، از ثبات و اعتماد بیشتری برخوردار است (Kinzelbach et al., 2022).

با این حال، نتایج این پژوهش نشان داد که کیفیت زندگی دانشگاهی اثر ضعیف‌تری بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به آزادی آکادمیک دارد. این نتیجه از منظر روان‌شناختی قابل تبیین است، زیرا مسئولیت‌پذیری اجتماعی برخلاف آزادی علمی، بیشتر بر مبنای ارزش‌های اخلاقی، نگرش‌های اجتماعی و باورهای درونی فرد شکل می‌گیرد تا بر مبنای شرایط محیطی (Eghdampour et al., 2019). به عبارت دیگر، هرچند احساس رضایت از محیط آموزشی می‌تواند بستر تعامل و همکاری اجتماعی را فراهم سازد، اما برای ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی، لازم است آموزش‌های اخلاقی، برنامه‌های خدمات اجتماعی و فرهنگ مشارکت جمعی در دانشگاه‌ها نهادینه شود. یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج بدای و همکاران مطابقت دارد که نشان دادند رفتار مسئولانه سازمانی نیازمند نظام ارزشی مبتنی بر اخلاق حرفه‌ای و حس پاسخ‌گویی اجتماعی است (Badaghi et al., 2020). همچنین، پژوهش نجف‌زاده اوجقاز و همکاران تأیید کردند که ارتباط مثبت و معناداری بین اخلاق حرفه‌ای، عملکرد شغلی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی اعضای هیأت علمی وجود دارد (Najafzadeh Ojghaz et al., 2021).

در همین راستا، پژوهش حبیبی و همکاران نیز تأکید دارد که برای نهادینه‌سازی مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌ها، لازم است علاوه بر تقویت بعد شناختی، بر رشد عاطفی و اخلاقی دانشجویان نیز تمرکز شود (Habibi et al., 2016). از سوی دیگر، نتایج پژوهش شافعی یامچلو و همکاران نشان داد که دانشگاه‌هایی که مدل والاس (Volas) را در زمینه مسئولیت اجتماعی اجرا کرده‌اند، از مشارکت بیشتر اعضای هیأت علمی و رضایت اجتماعی بالاتری برخوردارند (Shafaei Yamchelou et al., 2016). این یافته‌ها بیانگر آن است که مسئولیت‌پذیری اجتماعی، علاوه بر عوامل فردی، از فرهنگ سازمانی و نوع رهبری دانشگاه نیز تأثیر می‌پذیرد.

در سطح بین‌المللی، یافته‌های حاضر با پژوهش‌هایی همسو است که پیوند میان کیفیت زندگی و مسئولیت اجتماعی را مورد تأکید قرار داده‌اند. مطالعه سو و همکاران نشان داد که احساس همبستگی عاطفی و مسئولیت اجتماعی در میان ساکنان یک اجتماع تأثیر مثبتی بر کیفیت زندگی دارد (Su et al., 2023). همچنین، مطالعه کاهواس و همکاران تأیید کرد که حمایت اجتماعی و تاب‌آوری هیجانی دانشجویان در دوران کرونا تأثیر مستقیم بر کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی آنان داشته است (Cahuas et al., 2023). در زمینه آموزش عالی، پژوهش کستیللا-پولو و همکاران نشان داد که استفاده از روش‌های یادگیری فعال و مشارکتی در تدریس، سطح آگاهی دانشجویان نسبت به مسئولیت

اجتماعی را افزایش می‌دهد (Castilla-Polo et al., 2022). این یافته‌ها تأکید دارند که برای تقویت حس مسئولیت اجتماعی، باید فرایند یادگیری از حالت نظری به سمت یادگیری تجربی و اجتماعی سوق یابد.

پژوهش حاضر از منظر فرهنگی نیز با یافته‌های ایوانووا-گونگه و همکاران همخوان است که تفاوت‌های فرهنگی را عامل تفسیرهای متفاوت از مسئولیت اجتماعی می‌دانند (Ivanova-Gongne et al., 2022). در جوامعی که بر ارزش‌های جمع‌گرایانه تأکید دارند، احساس تعلق و مسئولیت اجتماعی به صورت طبیعی‌تر تقویت می‌شود. این موضوع در دانشگاه‌های ایران نیز می‌تواند از طریق فعالیت‌های گروهی و همکاری‌های بین‌رشته‌ای تقویت گردد. افزون بر آن، دیدگاه داگلاس در خصوص پیوند میان آزادی علمی و مسئولیت اجتماعی نیز در یافته‌های پژوهش حاضر انعکاس یافته است؛ بدین معنا که آزادی فکری بدون تعهد اجتماعی، ممکن است به بی‌تفاوتی اخلاقی منجر شود، در حالی که ترکیب این دو اصل، بنیان دانشگاه اخلاق‌محور را تشکیل می‌دهد (Douglas, 2021).

از منظر کلان، نتایج این تحقیق مؤید آن است که ارتقای کیفیت زندگی دانشگاهی به‌ویژه از طریق بهبود سلامت روان، احساس امنیت و روابط اجتماعی، می‌تواند به طور هم‌زمان آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی را تقویت کند. این امر با یافته‌های جهانی مانند پژوهش پدرو و همکاران همسو است که رابطه مثبت بین رضایتمندی تحصیلی و توسعه منطقه‌ای را گزارش کردند (Pedro et al., 2020). همچنین، نتایج مطالعه واکای و همکاران که عوامل اجتماعی-فرهنگی را بر کیفیت زندگی و عملکرد تحصیلی مؤثر دانسته‌اند، تأییدی بر تأثیر محیط دانشگاهی و ارتباطات انسانی بر رشد چندبعدی دانشجویان است (Vakkai et al., 2020). در مجموع، شواهد پژوهش حاضر نشان می‌دهد که دانشگاه‌ها برای ایفای نقش مؤثر در توسعه انسانی، باید هم‌زمان بر سه محور اصلی تمرکز کنند: تأمین سلامت روانی و رفاه دانشجویان، تضمین آزادی علمی و پرورش حس مسئولیت اجتماعی (Cahuas et al., 2023; Kinzelbach et al., 2022).

از سوی دیگر، یافته‌ها بیانگر آن بود که بعد فردی کیفیت زندگی (سلامت روانی و جسمی) بیشترین نقش را در مدل پژوهش ایفا کرده است. این نتیجه با مطالعات میری و همکاران مطابقت دارد که ارتباط منفی میان استرس روانی و کیفیت زندگی را گزارش کردند (Miri et al., 2020). در همین راستا، پژوهش دیورانوا و همکاران نشان داد که سلامت جسمی و روانی به عنوان شاخص‌های کلیدی کیفیت زندگی در میان افراد، تعیین‌کننده احساس خشنودی و کارایی اجتماعی است (Davranovna et al., 2022). بنابراین، سرمایه‌گذاری دانشگاه‌ها در ارتقای سلامت روانی دانشجویان از طریق خدمات مشاوره‌ای، حمایت‌های عاطفی و فعالیت‌های ورزشی می‌تواند به طور غیرمستقیم بر احساس آزادی علمی و مشارکت اجتماعی اثرگذار باشد.

در نهایت، نتایج این پژوهش با مطالعات جهانی درباره اهمیت هم‌زیستی سه مفهوم «کیفیت زندگی»، «آزادی علمی» و «مسئولیت اجتماعی» هم‌راستا است. همان‌گونه که فین در پژوهش خود اشاره کرده است، آزادی علمی تنها زمانی معنا دارد که در چارچوبی اخلاقی و پاسخ‌گو نسبت به جامعه به کار رود (Finn, 2020). از منظر نهادی نیز یافته‌های بارسنا-روئیز و ساگاستا نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی، به‌ویژه در حوزه زیست‌محیطی، با پایداری سازمانی و ارتقای اعتبار علمی مؤسسات آموزشی ارتباط دارد (Bárcena-Ruiz & Sagasta, 2022). این امر بیانگر ضرورت ایجاد پیوند میان مسئولیت اجتماعی، اخلاق دانشگاهی و کیفیت زندگی است.

این پژوهش اگرچه با رویکردی جامع و روان‌شناختی طراحی شد، اما دارای چند محدودیت است. نخست آنکه داده‌ها بر پایه پرسشنامه‌های خودگزارشی گردآوری شد و ممکن است تحت تأثیر سوگیری پاسخ‌دهی یا هیجانات ناشی از دوران پاندمی قرار گرفته باشد. دوم، تمرکز پژوهش بر دانشگاه‌های استان گلستان باعث می‌شود نتایج آن به سایر مناطق یا نظام‌های آموزشی با ویژگی‌های فرهنگی متفاوت به‌راحتی تعمیم‌پذیر نباشد. سوم، پژوهش حاضر تنها بر سه متغیر اصلی تمرکز داشت و عواملی چون حمایت خانوادگی، سبک‌های مقابله‌ای و انگیزش درونی مورد بررسی قرار نگرفت. همچنین، روش پژوهش مقطعی بوده و امکان بررسی تغییرات زمانی در روابط بین متغیرها وجود نداشت.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، نقش متغیرهای میانجی مانند تاب‌آوری روانی، احساس عدالت آموزشی و حمایت اجتماعی در تبیین روابط بین کیفیت زندگی دانشگاهی، آزادی آکادمیک و مسئولیت‌پذیری اجتماعی بررسی شود. همچنین انجام مطالعات طولی برای رصد

تغییرات نگرشی دانشجویان در دوران پساکرونا می‌تواند به درک پویاتر از سازوکارهای روان‌شناختی کمک کند. پیشنهاد دیگر استفاده از رویکردهای ترکیبی (کیفی-کمی) برای درک عمیق‌تر از تجارب زیسته دانشجویان است. مقایسه بین‌فرهنگی بین دانشگاه‌های ایران و سایر کشورها نیز می‌تواند تصویر روشن‌تری از نقش فرهنگ در شکل‌گیری آزادی علمی و مسئولیت اجتماعی ارائه دهد.

دانشگاه‌ها باید برنامه‌های نظام‌مند برای ارتقای سلامت روانی و جسمی دانشجویان تدوین کنند و خدمات مشاوره‌ای و حمایت اجتماعی را به بخشی از سیاست‌های اصلی خود تبدیل نمایند. طراحی فضاهای یادگیری مبتنی بر گفت‌وگوی آزاد، تشویق به تفکر انتقادی و حمایت از خلاقیت می‌تواند بستر گسترش آزادی علمی را فراهم کند. همچنین، پیشنهاد می‌شود واحدهای درسی مرتبط با مسئولیت اجتماعی، اخلاق دانشگاهی و شهروندی علمی در برنامه درسی گنجانده شود. دانشگاه‌ها می‌توانند با ایجاد شبکه‌های همکاری اجتماعی، پروژه‌های داوطلبانه و ارتباط با جامعه محلی، حس تعلق و تعهد اجتماعی دانشجویان را تقویت کنند. در نهایت، توجه به کیفیت زندگی دانشگاهی باید به عنوان شاخصی کلیدی در ارزیابی عملکرد مؤسسات آموزش عالی در نظر گرفته شود تا از این طریق توسعه انسانی، فرهنگی و اجتماعی در نظام آموزش عالی تحقق یابد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

Extended Abstract

Introduction

The COVID-19 pandemic radically transformed higher education worldwide, forcing universities to rethink learning environments and prioritize students' psychological and social well-being. These abrupt changes brought attention to the concept of *Quality of University Life (QUL)*, which encompasses students' satisfaction with academic, social, and individual dimensions of their university experience (Fallahi, 2013). QUL is not merely about institutional facilities—it reflects students' perceptions of psychological safety, sense of belonging, and engagement with learning communities (Pedro et al., 2020). Studies have consistently shown

that high-quality university life enhances learning motivation, mental health, and academic success (Tavakoly Sany et al., 2021).

During the pandemic, as campuses shifted to virtual learning, QUL faced unprecedented challenges. Online learning environments, social isolation, and emotional fatigue collectively reduced students' mental health and satisfaction (Al-Kumaim et al., 2021; Islam & Alharthi, 2022). Research indicates that these disruptions altered not only educational outcomes but also the psychological foundations of university life, particularly in relation to autonomy, identity, and belonging (Cahuas et al., 2023; Dayrit et al., 2022). Scholars have highlighted that when students' psychological and social needs are neglected, their engagement and creativity decline significantly (Cleofas, 2020).

Parallel to QUL, *academic freedom* and *social responsibility* are two vital constructs underpinning the moral and intellectual mission of higher education (Douglas, 2021). Academic freedom allows students and faculty to express ideas, research independently, and explore new perspectives without fear of censorship (Da Silva, 2021; Jackson, 2021). It fosters innovation, open discourse, and intellectual courage (Vähäsantanen et al., 2020). However, freedom without accountability can lead to intellectual isolation; thus, social responsibility serves as its ethical counterbalance. Universities are expected to instill social responsibility by preparing students to act ethically and contribute positively to society (Habibi et al., 2016; Shafaei Yamchelou et al., 2016).

The relationship between QUL, academic freedom, and social responsibility is complex and dynamic. A supportive, inclusive, and psychologically safe environment enhances both autonomy and civic engagement (Eghdampour et al., 2019; Najafzadeh Ojghaz et al., 2021). Students who experience high QUL tend to show stronger commitment to ethical behavior, empathy, and collaboration (Cahuas et al., 2023; Su et al., 2023). Moreover, empirical evidence suggests that universities promoting positive mental health and emotional solidarity cultivate higher levels of academic independence and social participation (Miri et al., 2020; Mortezaei et al., 2022).

Prior studies have underscored that institutional culture plays a critical role in maintaining academic freedom and responsibility. In Iran, researchers found that organizational bureaucracy and lack of psychological support constrain the exercise of academic independence (Kharasand et al., 2022; Mohammadzadeh et al., 2021). Conversely, studies in other contexts show that transparent communication and supportive leadership enhance students' trust and engagement (Ivanova-Gongne et al., 2022; Kinzelbach et al., 2022). Additionally, the environmental dimension of social responsibility has been linked to sustainability and ethical governance in universities (Bárcena-Ruiz & Sagasta, 2022; Castilla-Polo et al., 2022).

Given these theoretical and empirical insights, the present study sought to *develop a psychological model of how the quality of university life during the pandemic affects academic freedom and social responsibility among students in Golestan Province, Iran*. The investigation aimed to address a research gap in understanding how the psychological and educational disruptions of COVID-19 shaped students' autonomy and civic engagement in a non-Western cultural context.

Methods and Materials

This quantitative applied research employed a descriptive-survey design. The statistical population comprised 28,716 students from universities in Golestan Province, including Farhangian University, Islamic Azad University, and Golestan University of Medical Sciences. Using stratified random sampling, 379 students were selected to ensure representativeness across gender, field of study, and university type.

Data were collected using three validated instruments: (1) the University Quality of Life Questionnaire (60 items across educational, social, and personal dimensions); (2) the Academic Freedom Questionnaire (20 items); and (3) the Social Responsibility Questionnaire (20 items). The validity of all instruments was

confirmed through expert review and confirmatory factor analysis, and reliability indices (Cronbach's alpha and composite reliability) exceeded the accepted threshold of 0.7.

Data analysis was conducted using descriptive statistics and Structural Equation Modeling (SEM) with PLS 3.3 software to test hypothesized relationships between QUL, academic freedom, and social responsibility.

Findings

The SEM results indicated that *Quality of University Life* (QUL) had a significant and positive effect on both *academic freedom* and *social responsibility*. The path coefficient between QUL and academic freedom was $\beta = 0.524$ ($R^2 = 0.275$), while that between QUL and social responsibility was $\beta = 0.281$ ($R^2 = 0.079$). This implies that approximately 27.5% of the variance in academic freedom and 7.9% in social responsibility were explained by QUL.

Among the latent dimensions of QUL, the *personal dimension*—comprising physical and mental health—had the strongest loading ($\beta = 0.700$), followed by the *educational dimension* ($\beta = 0.674$) and the *social dimension* ($\beta = 0.607$). These results reveal that students' perceptions of mental and physical well-being, coupled with satisfaction with academic services, were the primary predictors of perceived QUL during the pandemic.

From a psychological perspective, students who experienced higher levels of well-being, safety, and interpersonal support within their university environment reported greater self-efficacy and confidence in expressing academic opinions. Conversely, social responsibility appeared less directly affected by environmental satisfaction, suggesting its dependence on moral and cognitive factors beyond immediate university experiences.

The results also demonstrated that students who rated their university life highly in terms of social connectedness and educational justice showed greater resilience against stress, higher engagement in virtual classes, and stronger participation in community-related initiatives. These findings highlight the importance of integrating emotional, cognitive, and ethical dimensions into university policies and programs aimed at student development.

Discussion and Conclusion

The findings of this study highlight that QUL is not a peripheral element of student experience but a central determinant of both intellectual autonomy and ethical behavior. Students with high perceived QUL reported stronger feelings of academic freedom, indicating that psychological well-being and social support form the foundation for intellectual risk-taking and innovation. When universities provide environments that prioritize mental health, equitable learning opportunities, and mutual respect, students are more likely to express independent thought and engage in scientific creativity.

This outcome aligns with prior studies asserting that educational facilities, emotional support, and academic resources significantly influence students' sense of belonging and agency (Mortezaei et al., 2020; Shakiba et al., 2021). Moreover, international evidence supports that digital readiness and flexibility in teaching practices were vital in maintaining students' autonomy and well-being during the pandemic (Al-Kumaim et al., 2021; Kinzelbach et al., 2022). In contrast, universities that lacked structured communication and psychological guidance experienced higher rates of disengagement and mental distress (Islam & Alharthi, 2022).

The relatively weaker effect of QUL on social responsibility suggests that civic-minded behavior depends not only on institutional quality but also on internalized ethical values and community engagement opportunities (Eghdampour et al., 2019; Najafzadeh Ojghaz et al., 2021). In many universities, social responsibility remains an abstract goal rather than a lived practice. Embedding service-learning, environmental awareness, and ethical leadership courses into curricula can transform responsibility from a theoretical concept into a tangible behavioral norm (Bárcena-Ruiz & Sagasta, 2022; Castilla-Polo et al., 2022).

These results also reinforce Douglas's argument that scientific freedom must coexist with moral accountability to ensure universities serve both intellectual and social progress (Douglas, 2021). From a psychological

standpoint, students' capacity for academic independence and social empathy can flourish simultaneously when universities cultivate safety, trust, and collaboration (Cahuas et al., 2023; Su et al., 2023).

In conclusion, this research demonstrates that the *quality of university life* acts as a psychological bridge connecting personal well-being, academic independence, and social consciousness. Enhancing QUL by improving mental health support, fostering open communication, and ensuring educational justice can yield far-reaching benefits—not only for students' academic freedom but also for their ethical engagement with society.

References

- Aghatabar Roodbari, J., Aghamirzaee Mahali, T., Brimani, K., & Yousefi Saeedabadi, R. (2017). Investigating the gap of academic independence from the perspective of academic experts (Case study: Babol University of Medical Sciences and Noshirovani University of Technology). *Journal of Medical Education Development Strategies*, 10(5), 334-344. https://edcbmj.ir/browse.php?a_id=1264&sid=1&slc_lang=en
- Al-Kumaim, N. H., Mohammed, F., Gazem, N. A., Fazea, Y., Alhazmi, A. K., & Dakkak, O. (2021). Exploring the Impact of Transformation to Fully Online Learning During COVID-19 on Malaysian University Students' Academic Life and Performance. *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, 15(5). <https://doi.org/10.3991/ijim.v15i05.20203>
- Badaghi, D., Eslambolchi, A., & Rabiee Mandjin, M. R. (2020). Designing a model of social responsibility and its measurement in the Social Security Organization. *Scientific-Research Quarterly Journal of Social Sciences, Islamic Azad University, Shoushtar Branch*, 14(2), 45-60. https://www.ipoba.ir/article_147197.html?lang=en
- Bárcena-Ruiz, J. C., & Sagasta, A. (2022). International trade and environmental corporate social responsibility. *Energy Economics*, 115, 106104. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106104>
- Cahuas, A., Marenus, M. W., Kumaravel, V., Murray, A., Friedman, K., Ottensoser, H., & Chen, W. (2023). Perceived social support and COVID-19 impact on quality of life in college students: an observational study. *Annals of Medicine*, 55(1), 136-145. <https://doi.org/10.1080/07853890.2022.2154943>
- Castilla-Polo, F., Licer'an-Gutiérrez, A., & Ruiz-Rodríguez, M. S. (2022). The adoption of corporate social responsibility active learning methodology with management accounting students. *The International Journal of Management Education*, 20, 100613. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2022.100613>
- Cleofas, J. V. (2020). Student involvement, mental health and quality of life of college students in a selected university in Manila, Philippines. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 435-447. <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1670683>
- Da Silva, J. A. T. (2021). How to shape academic freedom in the digital age? Are the retractions of opinionated papers a prelude to "cancel culture" in academia? *Current Research in Behavioral Sciences*, 2, 100035. <https://doi.org/10.1016/j.crbeha.2021.100035>
- Davranovna, M. K., Alisherovna, K. M., Erkinovna, K. Z., & Nizamitdinovich, K. S. (2022). Assessment of the Quality of Life of Patients with Coronary Heart Disease. *The Peerian Journal*, 11, 44-50. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10877866/>
- Dayrit, K. J., Cuizon, P. C., Lorenzo, L. J., & Perez-Torres, M. E. C. (2022). Quality of life of selected psychology students at this time of pandemic. *SDCA Asia-Pacific Multidisciplinary Research Journal*, 4(1). https://www.academia.edu/129191644/Quality_of_life_of_selected_psychology_students_at_this_time_of_pandemic
- Douglas, H. (2021). *Scientific freedom and social responsibility*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367823436-4>
- Eghdampour, R., Keshtiaray, N., & Esmaeili, R. (2019). Students' lived experiences of social responsibility in university. *Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies*, 10(20), 237-264. <https://www.sid.ir/paper/219536/fa>
- Fallahi, L. (2013). A study of students' quality of university life: A case study of students at Tehran and Kurdistan universities. *Journal of Iranian Cultural Research*, 6(3), 151-172. https://journal.irphe.ac.ir/article_702899.html
- Finn, S. (2020). Academic freedom and the choice of teaching methods. *Teaching in Higher Education*, 25(1), 116-123. <https://doi.org/10.1080/13562517.2019.1672149>
- Habibi, N., Vazifehdoust, H., & Jafari, P. (2016). Components of promoting social responsibility in Islamic Azad University. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 22(2), 125-145. https://journal.irphe.ac.ir/article_702899.html
- Islam, M. M., & Alharthi, M. (2022). Impact of COVID-19 on the Quality of Life of Households in Saudi Arabia. *International journal of environmental research and public health*, 19(3), 1538. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031538>

- Ivanova-Gongne, M., Torkkeli, L., Hannibal, M., Uzhegova, M., Barner-Rasmussen, W., Dziubaniuk, O., & Kulkov, I. (2022). Cultural sensemaking of corporate social responsibility: A dyadic view of Russian-Finnish business relationships. *Industrial Marketing Management*, 101, 153-164. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2021.12.010>
- Jackson, L. (2021). Academic freedom of students. *Educational Philosophy and Theory*, 53(11), 1108-1115. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1773798>
- Jafarzadeh Dizaji, P., Hamzai, R., Saberi, M. K., Esfandiary Moghaddam, A., & Romiani, A. (2021). Investigating the relationship between emotional intelligence and quality of life among medical library and information sciences students at Hamadan University of Medical Sciences. *Quarterly of Islamic Lifestyle Centered on Health*, 5(4), 1-7. <https://sid.ir/paper/985067/fa>
- Kharasand, S., Janalizadeh Choob Basti, H., & Razeghi, N. (2022). Academic freedom in the academic environment: Challenges, strategies, and consequences. *Quarterly of Strategic Research on Social Problems in Iran*, 11(1), 1-32. https://ssoss.ui.ac.ir/article_26599.html
- Kinzelbach, K., Saliba, I., & Spannagel, J. (2022). Global data on the freedom indispensable for scientific research: towards a reconciliation of academic reputation and academic freedom. *The International Journal of Human Rights*, 26(10), 1723-1740. <https://doi.org/10.1080/13642987.2021.1998000>
- Miri, M., Tiyuri, A., Bahlgerdi, M., Miri, M., Miri, F., & Salehiniya, H. (2020). Mobile addiction and its relationship with quality of life in medical students. *Clinical Epidemiology and Global Health*, 8(1), 229-232. <https://doi.org/10.1016/j.cegh.2019.08.004>
- Mohammadzadeh, M., Shirbagi, N., & Bolandhematan, K. (2021). Academic freedom: A qualitative analysis of the representation of experiences of science institution stakeholders in Iran. *Journal of Science and Technology Policy*, 14(2), 35-50. https://jstp.nrisc.ac.ir/article_13895.html
- Mortezaei, H., Shahtalebi, B., & Karimi, F. (2020). Presenting a model of students' quality of university life with an emphasis on the educational facilities dimension. *Quarterly Journal of Educational Innovations*, 15(59), 119-131. <https://www.noormags.ir/view/fa/keyword/%DA%A9%DB%8C%D9%>
- Mortezaei, H., Shahtalebi, B., & Karimi, F. (2022). A model of students' quality of university life with an emphasis on (research facilities, public facilities and entrepreneurial opportunities) dimensions. *Bimonthly of Education Strategies in Medical Sciences*, 15(1), 68-78. https://edcbmj.ir/browse.php?a_id=2699&slc_lang=fa&sid=1&printcase=1&hbnr=1&hmb=1
- Najafzadeh Ojghaz, Z., Karimzadeh, S., & Nazem, F. (2021). Presenting a model for enhancing the level of social responsibility of Islamic Azad University faculty members (Tehran Province) based on professional ethics and job performance. *Journal of Productivity Management*, 15(2), 179-259. <https://sanad.iau.ir/Journal/jpm/Article/974315/FullText>
- Pedro, E., Leitão, J., & Alves, H. (2020). Unveiling the relationship between quality of academic life and regional development. *European Journal of Higher Education*, 10(1), 48-71. <https://doi.org/10.1080/21568235.2019.1694423>
- Shafaei Yamchelou, T., Abili, K., & Faramarz Gharamaleki, A. (2016). A study on the current state of university social responsibility based on the Volas model from the perspective of faculty members (Case: University of Tehran). *Quarterly of Iranian Higher Education*, 8(4), 79-102. https://ihej.ir/browse.php?a_id=951&sid=1&slc_lang=fa
- Shakiba, E., Abolhadi, F., & Sadeghi, M. (2021). Quality of educational life of medical and dental students of Rafsanjan University of Medical Sciences during the COVID-19 epidemic. *Iranian Journal of Medical Education*, 21(60), 548-556. <https://ijme.mui.ac.ir/article-1-5366-fa.html>
- Su, L., Tang, B., & Nawijn, J. (2023). How destination social responsibility shapes resident emotional solidarity and quality of life: Moderating roles of disclosure tone and visual messaging. *Journal of Travel Research*, 62(1), 105-120. <https://doi.org/10.1177/00472875211056683>
- Tavakoly Sany, S. B., Aman, N., Jangi, F., Lael-Monfared, E., Tehrani, H., & Jafari, A. (2021). Quality of life and life satisfaction among university students: Exploring subjective norms, general health, optimism, and attitude as potential mediators. *Journal of American College Health*, 1-8. <https://doi.org/10.1080/07448481.2021.1920597>
- Vähäsantanen, K., Paloniemi, S., Räikkönen, E., & Hökkä, P. (2020). Professional agency in a university context: Academic freedom and fetters. *Teaching and Teacher Education*, 89, 103000. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.103000>
- Vakkai, R. J. Y., Harris, K., Chaplin, K. S., Crabbe, J. J., & Reynolds, M. (2020). Sociocultural Factors That Impact the Health Status, Quality of Life, and Academic Achievement of International Graduate Students: A Literature Review. *Journal of International Students*, 10(3), 758-775. <https://doi.org/10.32674/jis.v10i2.1222>